

תוספתא ראש השנה (ליברמן) ב, ו - ז

התוקע ומתעסק והתוקע ומתלמד והמלמד את בנו והמלמד את תלמידו אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא. רועה שהרביץ צאנו אחורי בית הכנסת וכן חולה שהיה מוטל אחורי בית הכנסת ומי שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגלה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא אף על פי שזה שמע וזה שמע זה כיון לבו וזה לא כיון לבו זה שכיון לבו יצא וזה שלא כיון לבו לא יצא שאין הכל הולך אלא אחר כונת הלב שנ' תכין לבם תקשיב אזניך ואו' תנה בני לברך לי ועיניך דרכי תצורנה.

ראש השנה כח ע"א – כתב יד מינכן 140 לפי העתקת האקדמיה

שלחו ליה לאבוה דשמואל. נכפה ואכל מצה <02>צא.

כפאי מאן.

או דלמא שכפאו שד.

והתניא. עתים חלום עתים שוטה. כשהוא חלום הרי הוא כפקח לכל דבריו. כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו.

אמ' רב אשי. שכפואו פרסיים.

אמר רבה. זאת אומרת. התוקע לשד יצא.

&[פשיטא היינו הך

מהו דתימא אכול מצה אמ' רחמנא אכול כל דהוא אבל הכא מתעסק בעלמא הוא ק'מ'ל"]

(כח, ב) אלמא קסבר. מצות אין צריכות כוונה.

אותיביה אביי. "היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא. אם כיון לבו יצא. ואם לאו לא יצא" >משנה. ברכות ב,א.<

מאי לאו, כיון לבו לצאת?

לא, לקרות.

לקרות? הא קא קארי!

בקורא {להניח}: <להגיה02>.

אותיביה. "היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגלה. (יצא)ם כיון לבו יצא. ואם לאו לא יצא".

מאי לאו, כיון לבו לצאת? +.

או לשמוע.

ד!קא שמע?

כסב?ור? חמור בעלמא הוא.

אותיביה. נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע. משמיע ולא נתכוון שומע. לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע.

בשלמא, נתכוון מש?מ?יע ולא נתכוון שומע, כסבור חמור בעלמא הוא. אלא נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע, היכי משכחת לה? לאו בתוקע לשד?

דלמא דק?א? מנבח נבוחי.

אמר ליה אביי: אלא מעתה, הישן בשמיני בסוכה ילקה?

אמר ליה: שאני אומר, מצות אינו עובר עליהן אלא בזמן.

מותיבי רב שימי בר אביי:

מנין לכהן גדול שעלה לדוכן שלא יאמר <הוא02>? וי?ל וניתנה לי רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת <מש2>לי, כ?גו?ן "י"י אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם"? ת'ל: "לא תוסיפו על הדבר".

והא הכא, כיון דבריק לך עברה זמנו, וקתני דעבד!

הכא במאי עסיקין, בשלא סיים. +.

והתניא: בשסיים כל ברכותיו?

שאני הכא, דכיון דאלו מתרמי ליה ציבורא אחרניא הדר מבריק, כולי יומא זמניה היא.

מנא תימרה?

דתנן:

"הניתנין במתנה אחת שנתערבו בניתנין במתנה אחת, ינתנו במתנה אחת. מתן ארבע במתן ארבע, י?נ?תנו במתן ארבע. מתן ארבע במתן אחת, ר' אליעזר אומר: ינתנו במתן ארבע. ר' יהושע אומר: במתן אחת" <משנה. זבחים ח, י>. "אמר ר' אליעזר: הרי הוא עובר על בל תגרע?" אמר ר' יהושע: הרי הוא עובר על בל תוסיף? אמר ר' אליעזר: לא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו. אמ' ר' יהושע: לא נאמר בל תגרע אלא כשהוא בעצמו. עוד אמר ר' יהושע: כשנתת, עברת על בל תוסיף עשיתו בידך. כשלא נתת, עברת על בל תגרע לא עשיתו בידך" <משנה. זבחים ח, י>.

והא הכא, כיון דיהיב ליה מתנה אחת מבכור, עברא ליה זמניה, וקתני דעבר. לאו משום דאמרינן כיון דאלו מתרמי ליה בכור אחריונא הדר מדי מניה כוליה יומא זמניה היא. דלמא קסבר ר' יהושע. מצות עובר עליהן אפלו שלא בזמנן? אן הכי קאמרינן: רב שימי בר אבבי מאי טעמ' שביק מתניתין ומותיב בריתא? מתניתין מאי טעמא לא מותיב? כיון דאלו מתרמי ליה בכור אחרינא הדר מדי מניה, כולי יומא זמניה היא. בריתא נמי? כיון דאלו מתרמי ליה ציבורא אחרינא הדר מבריק כולי יומא זמניה היא. רבא אמר: לצאת לא בעי כוונה. לעבור {לא} בעי כוונה. והא מתן דמים לר' יהושע דלעבור הוא, ולא בעי כוונה? אלא אמר רבה: לצאת לא בעי כוונה, לעבור בזמנו לא בעי כוונה, שלא בזמנו בעי כוונה.

אמר ליה ר' זירא לשמעיה: (כט ע"א) איכין ותקע לי. אלמא קסבר משמיע בעי כוונה. מותיבי: "היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או מגילה. אם כיון לבו יצא. ואם לאו לא יצא". אם כיון לבו מאי האוו? האיך לא קא מיכין אדעתא דעתיה. בשליח ציבור עסיקי דדעתיה אכולי עלמא. תא שמע. נתכוון שומע ולא נתכוון משמיע. משמיע ולא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע. קתני משמיע? דומיא דשומע. מה שומע שומע לעצמו אף משמיע משמיע לעצמו. וקתני. לא יצא. דתני היא. דתניא. שומע שומע לעצמו. משמיע משמיע לפי דרכו. אמר ר' יוסי. בד"א. בשליח צבור. אבל ביחיד לא יצא עד שיתכוון שומע ומשמיע.

ראש השנה כח ע"א מינכן 95

אמ' רבא זאת אומרת התוקע לשד יצא

ראש השנה כח ע"א מינכן 140

אמ' רב(א)[ה] זאת אומרת התוקע לשיר יצא

ראש השנה כח ע"א מינכן 95

אמ' רבא זאת אומרת התוקע לשד יצא

ראש השנה כח ע"א ספרייה בריטית (400) HARL. 5508

שלחו ליה לאבוה דשמואל כפאו ואכל מצה יצא כפאו מאן אילימ' כפאו שיד והתניא עיתים חלום עיתים שוטה אבל כשהוא חלום הרי הוא כפיקח לכל דבריו כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו אמ' רב אשי לא צריכא שכפאוהו פרסיים אמ' רבא זאת אומרת התוקע לשיד יצא

אוצר הגאונים ר"ה חלק התשובות עמ' 47

אמר רבא זאת אומרת התוקע לשיר יצא וכו'.

ס • אמר ר' רב האי כן אנו גורסין לשיר פירש שיר של קרבן או שיר של זמר כמו (דאמרי אינשי) בעדנא דתשמעון קל קרנא משרוקיתא ט) ושטענו כי היה בישיבת מחסיא מי שגורם התוקע לשיר י) זכין זה ובין זה לטעם אחד נתכוונו אלא שאין אנו יודעים איך יתקע לשירים ומפני מה יתקע להם הכי.

רי"ף ראש השנה ז, ב

תניא נתכוין שומע ולא נתכוין משמיע או שנתכוין משמיע ולא נתכוין שומע לא יצא עד שיתכוין שומע ומשמיע א"ל רבי זירא לשמיעה [דף כ"ט ע"א] התכוין ותקע לי אלמא קסבר משמיע נמי בעי כוונה כלומר אף על פי שמתכוין להוציא עצמו ידי חובתו אין חברו השומע תקיעתו יוצא ידי חובתו עד שיתכוין התוקע להשמיעו וה"מ ביחיד אבל בשליח צבור כיון דדעתיה לכולי עלמא לא בעינן דמתכוין ליה גופיה כדתנן היה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא:

בעל המאור ראש השנה ז, א

לפום סוגיא דשמעתא מתחזורא כרבא דאמר לצאת לא בעי כוונה לעבור בזמנו לא בעי כוונה שלא בזמנו בעי כוונה והכין אסיקנא בפרק המוצא תפילין וליתא לדר' זירא דאמר לשמיעה אכיון ותקע לי והרי"ף ז"ל כתב הא דר' זירא ושביקיה לדרבא ויש שסבורים לומר דלא פליגא דרבי זירא על דרבא דלא אמר רבי זירא איכיון ותקע לי למצוה אלא שצריך כונה לשמוע ולהשמיע לשום תקיעת שופר כל דהו אפילו שלא לשום מצוה ולעולם כוונת מצוה לא בעינן אבל בעי' כוונה לשמוע ולהשמיע וה"ר שלמה ז"ל כתב בפירושו איכיון ותקע לי להוציאני ידי חובתו ומדבריו למדנו דרבי זירא פליג על דרבא וכן נראין הדברים שאילו לא היה ר' זירא מחמיר בכוונת המצוה על מה היה מחמיר כ"כ בכוונת המשמיע לשומע יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא והלא דין הוא שתהא כוונת המצוה יותר חמורה מכוונת המשמיע לשומע ועוד הא אוקימנא לדר' זירא כר' יוסי ובפרק ערבי פסחים ברינא דר' יוסי ס"ל מצות צריכות כוונה ופליגי רבנן עליה הלכך ליתא לא לדר"י ולא לר' זירא דקאי כוותיה ולא מהדרין ולא סמכי' על שנוי' דחיקי וכבר כתבנו במקצת דברים הללו בפ' ערבי פסחים.

כתוב שם לראב"ד ראש השנה ז, א

אמר אברהם: לעולם מעשה רב [שבת דף כו א] בכל מקום. ודרבי זירא אדרבא פליגא, אדשלחו ליה לאבוה דשמואל לא פליגא, דכיון דאכל מצה הרי נהנה גרונו ומעיו, והלא מתעסק שהוא פטור לענין לשבת לענין לחלב ועריות חייב. ולעולם כל לענין אכילה לא בעינן כונה למצוה אבל לשאר מצוות בעינן כונה כפשטה דמתני'. וכן עיקר. ואף על גב דהא דרבי אליעזר ורבי יהושע [דף כח א] פלוגתא עליה דרבי זירא.

כתוב שם לראב"ד פסחים כה, א

אמר אברהם: כבר כתבתי עוד במסכת ראש השנה דרבי זירא אדרבא הוא דפליג דאמר [ראש השנה דף כט ב] התוקע לשיר יצא אבל אדאבוה דשמואל לא פליג. והיכא דכפאוהו ואכל מצה יצא דשניא אכילה משאר מצות

הואיל ונהנה, שכן מצינו [כריתות דף יט א] מתעסק בשבת פטור אבל מתעסק בחלבים ועריות חייב שכבר נהנה. ורבה הוא דיליף לשאר מצות מאכילת מצה ולא קיימא לן כותיה אלא כרבי זירא דמעשה רב. ובזה לא השויתי עם הרב ז"ל, שהוא לא הביא הא דאבוה דשמואל [ר"ה דף כח ב] ולא הא דתניא [פסחים דף קיד ב] אכלן דמאי יצא, דאלמא בכל המצות נמי בעינן כונה ואפילו באכילה. ואיפשר משום [דפשוטן של משניות בעי כונה. ואף על גב דמתרץ להו רבא שנויי ניהו ולא סמכינן עלייהו דשנויי דחיקי, ומשום הכי סמכינן עליה דרבי זירא ודחינן לרבא. אלא דקשיא ליה דהא דרבי אליעזר ורבי יהושע בעינן מתנות [ר"ה דף כח ב] פלוגתא עליה דרבי יוסי [פסחים דף קיד ב].

מלחמת ה' ראש השנה ז, א

ועוד לפום סוגיא דשמעתא מתחורא כרבא וכו' וליתא לדר' זירא וכו' והרי"ף ז"ל כתב הא דר' זירא ושביקה לדרבא:

אמר הכותב דרבא לא מכרעא דאיהו פירוקי הוא דפריק הוא דאביי דאקשי עליה דרבה אלא מעתה הישן בשמיני בסוכה ילקה ואמר ליה אין זו דומה לזו דלמ"ד נמי לצאת לא בעי כוונה לעבור שלא בזמנו ודאי בעי כוונה הלכך כי שקלת דרבה מהכא ה"ל ר' זירא בתרא ואיהו עדיף למפסק כוונתיה דאזירא דא"י אחכמיה טפי ועוד דמינקט לחומר עדיף ועוד דרבה נמי לא מכרעא דהכי ס"ל אלא זאת אומרת קאמר ואיהו לא סבר ליה כדקא מתרצינן בגמ' בעלמא בדוכתי טובא בכה"ג ואף על גב דאמרי' לקמן לימא מסייע ליה לרבא למלתא דרבה קאמרי' דקאמר לאבוה דשמואל התוקע לשיר יצא דה"ל עיקר סיועא לאבוה דשמואל למאי דפריש רבה ולא קאמרינן לרבה משום [דלא] דמסימא מלתא כלל דהכי ס"ל אליבא דנפשיה ואשכחן בכה"ג בתלמודא ואנן לא גרסי' כדכתיבנא במקצת נוסחי דמשבשן אלמא קסבר רבה מצות אינן צריכות כוונה אלא ה"ג פשיטא מ"ד התם תאכלו מצות אמר רחמנא והא אכליה אבל הכא כוונת הלב בעי' וליכא קמ"ל מצות אינן צריכות כוונה וה"ג ר"ח ור"ש ז"ל ולעולם זאת אומרת ולא ס"ל אלא קמ"ל שאין לחלק בין אכילת מצה לתקיעת שופר ועוד דפשטייהו דהנך מתני' קשו עליה ואף על גב דפרקינהו אשינויי לא סמכינן דשינויי דחיקי נינהו ובדלמא שני להו ועוד דר"ל ס"ל מצות צריכות כוונה בפ' ערבי פסחים דאמר זאת אומרת מצות צריכות כוונה והתם ע"כ זאת וס"ל דהא ממתני' לא איפשיטא התם מצות צריכות כוונה אלא מדאשכח ר"ל התם תנא דאמר מצות צריכות כוונה ואיהו סבר ליה כוונתיה הוא דמיהדר לאוקמיה למתני' בהכי ולא בעי לאוקמה כאידך תנא דהתם דאמר אין צריכות כוונה ודר"ל עדיפא דגברא רבה דבא"י הוה ורב הונא נמי הכי ס"ל התם ובתנאי נמי לא אשכחן מאן דפליג עליה אלא חדא מתני' דפסחים דלא ידעינן מני דאילו ת"ק דתקיעות לא פליג אלא במשמיע הא בכוונת תקיעה מודה מדלא אפליגו בתרתי ואף על גב דמתן דמים לר"י בלעבור לא בעי כוונה דשוחט קדשים לשם חולין כשרין ועולין לבעלים לשם חובה ואפי' חטאת כדאיתא בפ"ק דזבחים ה"ה לזורק ואף על גב דמתעסק בקדשים פסול ה"נ מתעסק במצות לכ"ע לא יצא דאפי' למ"ד מצות אינן צריכות כוונה כוונת תקיעה בעינן ובקדשים נמי בעינן כוונת שחיטה אבל כוונה דמצוה בקדשים לא בעי' ומש"ה לעבור דידהו לא בעי כוונה לר' יהושע ומיהו לר"א בעי כוונה כדקאמר לא נאמר בל תוסיף אלא כשהוא בעצמו לומר דאע"ג דהוא זורק בכוונת דם בכור אינו עובר על בל תוסיף והלכך עובר על בל תגרע דהא חזי דם לזריקה ולפי הנראה יש ראייה דמצות צריכות כוונה מדקי"ל גבי ק"ש דבפסוק ראשון צריכה כוונה כדפסק רבה בדוכתא ואילו למ"ד מצות אינן צריכות כוונה אפי' פסוק ראשון נמי לא בעי כוונה ממאי מדאקשינן ממתני' דהיה קורא מאי לאו אם כוון לבו לצאת וש"מ מצות צריכות כוונה ומאי קושיא לימא מאי כוון לבו בפסוק ראשון או בפרק ראשון אלא ש"מ למ"ד מצות אינן צריכות כוונה אף פסוק ראשון אינו צריך כוונה כמגילה ושופר ושאר כל המצות כק"ש ותנאי היא ועיקר קושיין מסתם מתני' והוה מצינן למימר הא נמי חד מהנהו תנאי היא א"נ רב אחא היא דאמר כולה צריכה כוונת הלב הלכך מדקי"ל בפסוק ראשון צריך כוונת הלב ש"מ מצות צריכות כוונה ואם תשאל כיון דמצות צריכות כוונה כולה נמי ליבעי כוונה זו אינה שאלה שעיקר ק"ש פסוק ראשון ובו יוצא ידי חובתו כדאמרי' עלה התם שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד זו היא ק"ש של ר"י הנשיא ואיתמר נמי התם אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ונאנס יצא אלמא אף מצות קריאה בדיעבד ליתא אלא בפסוק ראשון ומש"ה צריך כוונת הלב כשאר כל המצות שצריכות כוונה

ומאן דמפרש תרי גווני בכוונה לא צהיר לפום גמרא ולא חוור וה"נ מוכח בירושלמי בהדיא כדאמרן וההיא שמעתא דברייתא פ' המוצא תפילין לא מכרעא כלל אי לצאת בעי כוונה אי לא דקי"ל שבת לאו זמן תפילין הוא הלכך ליתנהו להנהו פירוקי דמפרקי דכ"ע שבת זמן תפילין הוא ובלצאת ובלעבור בעי כוונה פליגי אלא כלישנא אחרינא דאיתמר התם עיקר וכן פסק ר"ש בה"ג שלא יצא בו עד שיתכוין שומע ומשמיע וידעתי שיש

חולקים בדבר אבל לפרש דעת ר' יצחק אלפסי ז"ל באתי כאן שהוא סובר דמצות צריכות כוונה שהרי השמיטה לדברה וכתבה לדר' זירא והוא גורס משמיע נמי בעי כוונה וכ"ש שומע:
ואל יטעה אדם לומר דכוונת שומע קאמר מפני שכתב עד שיתכוין להשמיעו ולהוציאו קאמר דלשם מצוה עביד ובשמיעה דמצוה מיירי ואפשר שיתכוין הרב ז"ל לומר אף על פי שהתוקע מתכוין להוציא את עצמו אינו יוצא י"ח עד שיתכוין להשמיעו אבל נתכוין להשמיעו אותה תקיעה אף על פי שלא נתכוין להוציאו לשומע יצא מאחר שהוא תוקע להוציא את עצמו שהרי מתכוין להשמיעו תקיעה של מצוה אבל תוקע לשיר שלא נתכוין להוציא את עצמו לא יצא עד שיכוין להוציאו לחבירו שהרי אין כאן תקיעה של מצוה אבל השומע לעולם צריך כוונה לשם מצוה כדר' זירא דקם ליה כר"י וכן פסק בזו רבינו האי גאון ז"ל והתשובה שכתב ר"י בן גיאות בשמו לאו רבנא אשי חתים עלה והרי בפירושי ברכות שלו בפרק היה קורא כתב בלשון הזה ובתקיעת שופר הא איפסיקא דצריכה כוונת שומע ומשמיע ובנדה שנאנסה וטבלה פלוגתא דרב ור"י ובשחיטה כדאמר בה איב"ע אבל עיקר כללא דקאמר הכא לא פסיק ומתני' דהיה קורא כיון דסליקא דאתוקמא בקורא להגיה הכי עסקינן:

רמב"ם חמץ ומצה ו, ג

אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו גוים או לסטים לאכול יצא ידי חובתו,
אכל כזית מצה והוא נכפה בעת שטותו ואחר כך נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצוות.

רמב"ם שופר וסוכה ולולב ב, ד - ה

הלכה ד

המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא ידי חובתו וכן השומע מן המתעסק לא יצא, נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציאו או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת לא יצא ידי חובתו, עד שיתכוין שומע ומשמיע.

הלכה ה

מי שתקע ונתכוון להוציא כל השומע תקיעתו ושמע השומע ונתכוון לצאת ידי חובתו אף על פי שאין התוקע מתכוין לזה פלוני ששמע תקיעתו ואינו יודעו יצא, שהרי נתכוון לכל מי שישמענו, לפיכך מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו ושמע התקיעות משליח ציבור יצא אם נתכוון לצאת, שהרי שליח צבור מתכוין להוציא את הרבים ידי חובתו.

שו"ת ברכת אברהם סימן לד

זו השאלה ודאי ראוי לשאול כמותה וכמה דקדוקים יש בה והנה אני מפרש אותה בדרך ברורה בעזרת הבורא

מדחזינן לגמרא במסכת ברכות בפרק הקורא /היה קורא/ דאסיק דבריו בתירוץ המשנה /הקורא/ הקורה להגיה והאי מסקנא לאו בלשון רבא אמרינן ליה התם בברכות סמכינן על האי מסקנא דדוקא הוא ואף על גב דמתחזי מגמרא דראש השנה דהאי מסקנא תירוצה אליבא דרבא הוא סמכינן עליה דאילו לא הוה דייק אליבא דהלכתא לא אסיק ביה הגמרא סתם בפרק הקורא דלא אסיק ביה אלא **למימרא דתירוצא דוקא הוא** שכך שילינן על מתניתין דהיה קורא בדוכתא מאי כיון את לבו אי לימא לצאת שמע מינה דמצות צריכות כוונה ודחינן לא מאי אם כיון כיון לקרות ואתמהינן לקרות הא קא קרי ופרקינן בקורא להגיה **וקם ליה האי תירוצא ומסקנא דגמרא הוא ועליה סמכינן**

ולענין אכל מצה בלא כוונה ליכא בה ספיקא דמשלחו ליה לאבוה דשמואל ואוקמה רב אשי בשכפאו אותו פריסיים **ואוקמתא דסמכא היא דלא אידחיא ליה ועוד דרב אשי בתרא הוא והלכתא כבתראי וסוגיא דגמרא בכל מקום מצות אינן צריכות כוונה** וברייטא שנויה בפסחים בפרק ערבי פסחים אכלן בלא מתכוין יצא ואף על גב דאוקמה ר' שמעון בן לקיש כתנאי כי היכי דלא תיקשי ליה לא איכפת לן בדבריו דיחיד הוא וסוגיא דגמרא דמצות אינן צריכות כוונה

ולענין תקיעה פשיטה מילתא דהלכתא כר' זירא הדא אקשינן עליה ופרקינן אליביה ולא אקשינן עליה אלא אמאי הצריך כוונת משמיע אבל בכונת שומע ליכא בה ספיקא דמתניתין דוקא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא

והך שינויא דשינין בסביר חומרא בעלמא הוא שינויא בעלמא דמסיפא דמתניתין שמעינן דכוונה לצאת בעינן דהכי תנן ואף על פי שזה שמע וזה שמע זה כיון את לבו וזה לא כיון הלכך בשופר ומגילה צריכין כוונה לצאת כדוקיא דמתניתין ובקריאת שמע ואכילת מצה וטבילה במי מקוה וכיוצא בהן לא בעינן כוונה לצאת דמצות אינן צריכות כוונה דסוגיא/כסוגיא/ דגמרא בכל דוכתא ודוכתא ואי קשיא לך מאי שנא שופר ומגילה משאר מצות

זו ודאי קושיא עמוקה היא והיא על הגמרא לא על אבא מארי זכרו לחיי העולם הבא וכמה זמן נתקשית לי קושיא זו אחר פטירת אבא מארי ז"ל עד דאשכחת בה טעמא והוא שהמצות דאמרינן בהו מצות אינן צריכות כוונה מצות שקיומן בעשיית מעשה שגוף אותה העשייה היא המצוה כגון אכילה וטבילה וקריאה וכיוצא בהן אבל שופר הואיל וגוף המצוה שמיעת קול בעלמא היא כי לא מיכוין מאי קא עביד מן המצוה אינו באוכל/כאוכל/ מצה וטובל דאע"פ שלא כיון לבו בעת העשייה כבר קיים המצוה בעת העשייה שגוף המצוה היא שיאכל או יטבול וכן נמי שומע מגילה כשומע שופר תדע דלא הצרכנו קורא מגילה/מגילה/ לכיון לבו לצאת אלא שומע קריאת מגילה/מגילה/ בלבד הוא שהצרכנו אותו כוונה אבל הקורא עצמו אין דינו חמור מדין קורא קריאת שמע דאם כיון לבו לקרות אף על פי שלא כיון לצאת יצא ואף על פי שלא נתפרש הכי בגמרא מהקושיא גמרינן ליה ועוד שלא ראינו אותם הצריכו כוונה לצאת אלא בשומע בלבד וכמה טעם ברור הוא זה ודקדוק יפה למבינים וכבר גלינו/גילינו/ אותו לכל התלמידים בבית המדרש מכמה שנים

שו"ת בית הלוי חלק ג סימן נא

והנראה ישוב דבריו בפשוט דבר"ה פריך על רבא ומשני מה"ד התם אכיל מצה אמר רחמנא והא קאכיל אבל הכא זכרון תרועה כתיב והא מתעסק בעלמא ומפרש הרמב"ם דה"ק דכיון דבשופר כתיב זכרון תרועה משמע דהמצוה יהיה בזכרון ובהרגשת הלב והדעת ומשו"ה אף על גב דבשאר מצות א"צ כוונה מ"מ בשופר ס"ד דלא מהני בלא כוונה והרמב"ם פוסק כהך מהו דתימא דמחלק בין מצה לשופר וכמש"כ הר"ן טעמו בזה מהא דא"ר זירא איכוין ותקע לי דשופר צריך כוונה. והר"ן שדחק בזה וכל לחלק דבמצה איכא הנאה הנראה דלא היה גורס כגירסא דידן וכן העתיק הר"ן לשון של הגמרא מה"ד התם אכיל מצה אמר רחמנא והא אכיל אבל הכא מתעסק בעלמא ולא היה גורס אבל הכא זכרון תרועה וכן נראה שהי' גירסת רש"י ותוס' אבל הרמב"ם גרס כגירסא שלפנינו דרק שופר לחודא שאני מכל המצות. ואחד מן החכמים ששמע דברים הללו העיר דהא גם בתפילין כתוב ולזכרון בין עיניך ונימא דלהרמב"ם צריך בתפילין כוונה דוקא וצריך לעיין בזה בעירובין דף צ"ה יעו"ש:

רשב"א מסכת ברכות דף יג/ב

ואפשר לי לומר עוד דפסוק ראשון צריך כוונה ואפילו בדיעבד ואין דבר זה תלוי באיך דמצות צריכות כוונה דהתם בכוונה לצאת הדברים אמורים אבל כאן צריך כוונת הענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב, וכענין שאמרנו ג"כ בברכה ראשונה של תפלה בשלהי פ' אין עומדין [ל"ד ב.], והטעם שבשאר מצות שהן מצות עשה כל שעשה מצותו אע"פ שלא נתכוין לה הרי קיים מצותו אלא שאין זה מן המובחר, וכ"ש שיצא אם כיון לצאת אף על פי שהרהר באמצע המצוה, אבל אלו שהן קבלת מלכות שמים או סדור שבחים אינו בדין שיהא לבבו פונה לדברים אחרים, וזו היא שחלקו בין ברכה ראשונה לשאר הברכות או בין פסוק ראשון לשאר שאם הדברים תלוין במצות צריכות כוונה או אין צריכות מה לי ברכה ראשונה מה לי שאר הברכות, וזה נראה יותר וזה דרך האמת, והא דקא בעי שמעת מינה מצות צריכות כוונה משום דמשמע ליה דבכולי ק"ש קאמר ואפשר היה לו לתרץ כאן בפסוק ראשון כאן מפסוק ראשון ואילך, וכן נראה גם מדברי הראב"ד ז"ל בשלהי פרקין, ומפסוק ראשון ואילך אפילו קורא להגיה ממש יצא דהא מכאן ואילך אין צריך כוונה כלל וכמ"ש הרמב"ם ז"ל, ואפשר דאע"ג דמדרבנן היא כונת קריאה מיהא בעינן וכן נראה מדברי הראב"ד ז"ל:

שו"ת נודע ביהודה מהדורה קמא - יו"ד סימן צג

ועל הרביעית אשר שאל בנוסח לשם יחוד אשר חדשים מקרוב נתפשט ונדפס בסידורים +/-הגהות עין חנוך/ נ"ב עיין בתנינא אורח חיים סימן ק"ז+ הנה בזה אני משיב עד שאתה שואלני נוסח אמירתו יותר ראוי לשאול אם נאמר כי טוב באמירתו. ולדעתי זה רעה חולה בדורנו ועל הדורות שלפני זמננו שלא ידעו מנוסח זה ולא

אמרוהו והיה /והיו/ עמלים כל ימיהם בתורה ובמצות הכל ע"פ התורה וע"פ הפוסקים אשר דבריהם נובעים ממקור מים חיים ים התלמוד עליהם נאמר תומת ישרים תנחם והם הם אשר עשו פרי למעלה וגדול מעל שמים חסדם. אבל בדורנו הזה כי עזבו את תורת ה' ומקור מים חיים שני התלמודים בבלי וירושלמי לחצוב להם בורות נשברים ומתנשאים ברום לבבם כל אחד אומר אנכי הרואה ולי נפתחו שערי שמים ובעבורי העולם מתקיים אלו הם מחריבי הדור. ועל הדור היתום הזה אני אומר ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם וחסידים יכשלו בהם. והרבה היה לי לדבר מזה אבל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע וה' ירחם עלינו.

ובגוף דבריו שצריך להוציא מפיו שעושה הכונה על פי הסוד ומביא ראיה מריש זבחים שבגט צריך שיאמר בפירוש שעושה לשם גירושין וכן בנדר גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו ע"כ דברי מעלתו. ואני אומר ממקום שהביא ראיה משם הוא סתירה דהרי מחלק שם בין אשה לקדשים דאשה סתמא לאו לגירושין עומדת ולכך צריך שיאמר בפה וקדשים להכי סתמן כשרים לפי שסתמא לשמן עומדים וא"כ מצות שלנו קדשים ניהו קדשי גבוה וסתמא לשמן עומדים. ומה שהביא מנדרים לא הביא אלא שמחשבה בלי דיבור אינו כלום אבל מעשה בדבר שסתמא לשמה לא בעי שום סיוע. ואני אומר ק"ו הדברים אם בקדשים אף שודאי מצוה שיעשה בפירוש לשמה וכמו שאמרו כזבחים שם לשם ששה דברים הזבח נזבח כו' אפ"ה אתנו בית דין דלא לימא לשמו דלמא אתי למימר שלא לשמו והיינו שלא יאמר ולא יחשוב אפילו בלבו כדמפורש התם בתוספות בזבחים דף ב' ע"ב ד"ה קיימו ב"ד רק יעשה העבודה ולא יחשוב כלל. ואני אומר אם חשו התם שלא יאמר לשמו פן יאמר שלא לשמו וכן שלא יחשוב לשמו פן יחשוב שלא לשמו אף שהוא חשש רחוק שיטעה בין לשמו לשלא לשמו ק"ו בכוונת התפלה והמצות שיש בהם כמה עיקולי ופשורי וכמה חשש קיצוץ בנטיעות כאשר ראינו כ"ז במופת פשיטא שיש לבטל שלא יכוין כלל ודי שעושה המצוה לשם מצוה:

ומ"ש מעלתו שטוב להיות הקשר אמיץ בדיבור ומחשבה ומעשה. הנה אנשי כנה"ג הם תיקנו לנו תפלות וברכות וליכא מידי דלא רמיזא בנוסח התפלה והברכה וברכה הוא התעוררות הדיבור ומחשבה וכל מצוה שיש ברכה לפניה א"צ לומר שום דבר לפניה רק הברכה. וכל דבר שאין ברכה לפניה אני נוהג לומר בפי הנני עושה דבר זה לקיים מצות בוראי ובזה די וא"צ יותר. והכונה הוא רק פירוש המלות וכל התיקונים למעלה נעשים מאליהם ע"י מעשינו.

אברהם וולפיש תקבולת במשנה, נטועים ג, עמ' 80

49 על הדימוי במובני המאמר של נאה, שעיניהן לא אהו את בני ישראל.
לכאורה פשוט, שהמושג 'כוונה' קשור לצד הפנימי-רוחני של ק"ש ושל תפילה, אלא שיש מקום להרהור בקשר למשמעות ה'כוונה' בפ"ב. הגמרא (בדף יג ע"א) מתלבטת בין שני פירושים למושג 'כוונה' בפ"ב מ"א: כוונה לצאת ידי חובה (אם מצוות צריכות כוונה) או כוונה למעשה של קריאה - בניגוד ליקורא להגיה' (אם מצוות אין צריכות כוונה). לפי שתי הבנות אלה, ה'כוונה' בפ"ב אינה שייכת לתוכן הרוחני של המצווה, אלא לשלמותו של מעשה המצווה. זאת בניגוד חריף למושג 'כוונה' בתחילת פ"ה, המבטא את משמעותה הפנימית של התפילה, כפי שדייקו מפרשי המשנה אל-נכון מלשון 'שיכוונו את לבם למקום', ועיין תלמידי ר' יונה על המשנה. ובלשון הרמב"ם (הלכות תפלה פ"ד הט"ז): "שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה".

ברם, התוספתא (פ"ב ה"ב) ושאר המקבילות התנאיות למשנה בריש פ"ב (עיין ברייתות בגמרא דף יג ע"ב ובירושלמי) מביאות שיטות שונות של תנאים המגבילים את הצורך בכוונת הלב לחלק קטן מהקריאה בלבד - פסוק ראשון, פרק ראשון ועוד. כבר הבינו ראשונים (עיין מאירי לסוגיית הבבלי, עמ' 40) כי אין חילוק זה תואם, לא את הכוונה לצאת ידי חובת המצווה ולא את הכוונה למעשה קריאה, אלא שהמדובר כאן הוא "שיכון לבו ליחד את שמו ית' ". על כן נראה, כי פירוש המשנה כפשוטה, על פי המקורות התנאיים המקבילים אליה, הוא שיכוונה אינה מושג טכני, של אפיון המעשה כמעשה מצווה, אלא מושג פנימי-רוחני. על פי הבנה זו ניתן לראות כי המושג 'כוונה' ממלא תפקיד דומה בשני הפרקים, פ"ב ופ"ה.

ואף נראה לי לומר, כי לא הבחינו התנאים הבחנה חדה בין כוונה במובנה הטכני לבין הכוונה הפנימית-הרוחנית. כבר עמד פרופ' י' פרנקל (דרכי האגדה והמדרש, גבעתיים, תשנ"א, עמ' 484 ואילך) על הקישור בין ה'כוונה ההלכתית' שנדרשה למצוות שופר בראש השנה פ"ג מ"ז ("אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא") ובין ה'כוונה האגדית' הנדרשת במ"ח שם ל"בזמן שישראל... מכוונים את לבם לאביהם שבשמים"). אך בתוספתא שם, פ"ב ה"ז שנינו: "רועה שהרביץ צאנו אחורי בית הכנסת... ושמע קול שופר אם כיוון לבו יצא... שאין הכל הולך אלא אחר כונת הלב שנאמר: 'יתכן לבם תקשיב אזנד' ואומר: יתנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה". פתח בחובת הכוונה הטכנית-ההלכתית ("אם כיוון לבו יצא")

וסיים בחובת הכוונה הרוחנית-האגדית ("יתכן לבם... תנה בני לבך לי..."). מכאן נראה לי, כי התנאים ראו את שני מושגי ה'כוונה' כשני פנים של רעיון אחד, ולא כשני מושגים נפרדים, ואכמ"ל.